

STRANA KNJIŽEVNOST U »SMOTRI DALMATINSKOJ«

ZVJEZDANA RADOS
Filozofski fakultet u Zadru
Faculty of Philosophy in Zadar

UDK/UDC: 82-89:05(497.13)
SMOTRA DALMATINSKA
Izvorni znanstveni članak
Original scientific paper

Primljeno : 1989-01-20
Received

Bogat priložima iz mnogih evropskih i iz vanevropskih literatura podlistak *Smotra dalmatinske* – kao glavni izvor informacija (bar za šire čitateljstvo) b tim literaturama – izvrsno je dopunjavao tadašnju zadrarsku periodiku, koja je bila pretežno orijentirana na domaću književnost; tijekom tridesetak godina izlaženja (u Zadru, 1888–1918) u *Smotri* se konstantno pratila strana književnost, u prva dva decenija vrlo intenzivno, a u posljednjem nešto slabije. Slično kao i u većini (tadašnjih) hrvatskih časopisa i novina, najviše je pažnje posvećivano francuskoj književnosti, potom ruskoj, pa engleskoj i američkoj, poljskoj, češkoj te skandinavskim literaturama, a nije zaboravljena ni mađarska, talijanska, njemačka, bugarska, španjolska i mnoge druge. Strana književnost ne samo da je zastupljena velikim brojem prijevoda i informativnih članaka, nego je i vrlo kvalitetno prezentirana: zastupljeni su mnogi važni predstavnici evropske i američke literature, počevši od romantizma (Puškin, Ljermontov, Byron, Dickens, Lamartin, Hugo, Schiller, Goethe, Leopardi, Poe), preko realizma i naturalizma (Gogolj, Turgenev, Tolstoj, Dostojevski, Zola, Daudet, Maupassat, Twain) do razdoblja oko smjene stoljeća (Čehov, Gorki, Bourget, Wilde, Stevenson, Maeterlinck, Ibsen).

Kad je *Smotra dalmatinska* počela izlaziti (U Zadru, 1888. god.), kod nas je već bio spreman teren za književni »zaokret prema Evropi«. Šenoinom zaslugom počelo je intenzivnije upoznavanje s francuskom književnošću, ruski realisti već su se bili kod nas udomaćili, a pojačan je interes i za ostale slavenske literature, posebno za češku i poljsku. Taj se interes za strane književnosti u narednim godinama – za moderne – sve više produbljavao i širio i na druge književnosti (posebno na skandinavske te na englesku i američku).

Smotra se od samog početka svog izlaženja priključila tom »pohodu na Evropu«, pa i dalje, a koliko je bila svestrana u prezentiranju stranih literatura pokazuju i informativni članci o tim literaturama. Radi ilustracije navest ćemo samo neke od njih: »Suvremeni grčki pjesnici« (1897), »Izlandijska poezija«, (1898), »Poljska drama« (1899), »Moderni američki pripovjedači« (1900), »Današnja španjolska i grčka drama« (1900), »Najnovija ruska dramatika« (1904), »Roman u kineskom carstvu« (1905), »Bugarska suvremena knjiga« (1907), »Češka proza posljednjih decenija« (1907) itd.¹

¹ Potpunije bibliografske podatke o pojedinim naslovima vidi u narednim bilješkama.

Ako usporedimo što je ovaj zadarski list donosio iz stranih književnosti s takvim priložima iz drugih tadašnjih hrvatskih časopisa i novina,² vidjet ćemo da se njihovi interesi za pojedine autore i literature u velikoj mjeri poklapaju.

Po broju priloga nadmoćno dominira francuska književnost, za njom dolazi ruska, engleska i američka, pa slijede poljska, češka, mađarska, skandinavske književnosti, talijanska i njemačka, te po jednim ili samo nekoliko priloga (bilo prijevoda ili osvrtu) zastupljene su i nizozemska, belgijska, španjolska, rumunjska, bugarska, grčka, turska, armenska, kineska; u jednom članku pisano je i o japanskoj književnosti, ali na talijanskom jeziku. Ako pogledamo po jezičnim zajednicama, onda znatno vode slavenske literature ispred romanskih, za kojima (zahvaljujući engleskoj i američkoj književnosti) ne zaostaju mnogo ni germanske, a za njima slijede druge.

Slavenske književnosti

U *Smotri dalmatinsskoj* po broju priloga odmah iza francuske slijedi ruska literatura, koja je u Hrvatskoj do 1888. god. već bila uvelike poznata a pojedini njeni predstavnici već su duže vremena služili kao osnovni književni modeli.³ U svom izboru ruskih pisaca *Smotra* će prezentirati rusku književnost od romantizma (Puškin, Ljermontov) do moderne (Čehov, Gorki, Andrejev). Kao i u izboru iz ostalih stranih književnosti ona će, iako je gotovo dva desetljeća izlazila u XX stoljeću, ostati uglavnom u okvirima XIX st.

Od ruskih romantičara *Smotra* objavljuje prijevode dvojice najpoznatijih: Puškina i Ljermontova. U njoj se nisu pojavile Puškinove satire i epigrami ni njegove nacionalno-programatske pjesme koje su toliko interesirale ilirce, isto tako ni njegova lirski poezija niti *Evgenije Onjegin*, već se pojavljuju dvije njegove novele – »Trgovac mrtvačkih sprovoda«⁴ (1890) i »Poštar«⁵ (1890), kod nas poznatije kao »Grobar« i »Nadzornik poštanske stanice«; upravo takav Puškin (»kao novelist koji je stvorio tip fabularno zanimljive ali lakonske proze u kojoj se romantičarski elementi spajaju s nagovještajima realističkog oblikovanja, a nacionalni duh s ljubavlju za 'maloga' čovjeka«⁶) bio je uzorom hrvatskih novelista 50-tih i 60-tih godina XIX st., a mogao je biti interesan i čitateljima *Smotre dalmatinske*. *Smotra* objavljuje i prijevod članaka »Puškinova 'crna madonna'«⁷ (1914), u kojem češki autor Jakub Arbes priča o tome kako je došlo do dvoboja u kome je Puškin poginuo.

² O tome vidi: Nevenka Košutić-Brozović, »Francuske književne pobude u časopisima hrvatske moderne« *Rad JAZU*, 1969. br. 355, Zagreb.

³ Npr. Ljermontov, Puškin i Turgenjev; o tome vidi: Aleksandar Flaker, »Prijevodi s ruskoga i hrvatska književnost 1836-1892«, u: *Hrvatska književnost prema evropskim književnostima*, Zagreb, Mladost, 1970.

⁴ *Smotra dalmatinska* (ubuduće samo: SD), Zadar, god. III/1890, br. 80, str. 1-3.

⁵ *Isto*, br. 89, str. 1-2 br. 90, str. 1-3; br. 91, str. 1-2.

⁶ Aleksandar Flaker, *op. cit.*, str. 262.

⁷ SD, Zadar, god. XXVII/1914, br. 3, str. 1.

Slično Puškinu, i Ljermontov je predstavljen kao novelist a ne kao romantičarski pjesnik. Kako vrhunac interesa naših prevodilaca za njegovu poeziju pada u 70-te godine XIX st.⁸, očekivali bismo da je zbog manje vremenske distance bolje zastupljen i u *Smotri dalmatinskoj*, ali ona publicira samo dvije njegove novele: 1893. god. u hrvatskom prijevodu »Ašik Kerib« a 1896. u talijanskom podlistku izlazi »Il fatalista«⁹ (jedino poglavlje iz *Junaka našeg doba* koje je kod nas bilo prevedeno prije 1883. god.).

Kako su romantičari po svom senzibilitetu bliži modernoj književnosti, Petar Kasandrić (urednik *Smotre dalmatinske*) ne zaboravlja u svoj list uvrstiti bar glavne predstavnike evropskog romantizma, no začetnicima realizma posvećuje daleko manje pažnje. Tako su i predstavnici ranog ruskog realizma slabije prezentirani od romantičara; objavljen je tek jedan članak o Gogolju,¹⁰ zapravo interpretacija predavanja A. Pypina, održanog povodom 50-godišnjice Gogoljeve smrti, te prijevod priče »Uskršnja nedjelja«¹¹ (1894) Dimitriju Grigoroviča.

Razvijeni i visoki ruski realizam, međutim, dostojno su (bar po imenima) zastupljeni prijevodima Turgenjeva, Saltikov-Ščedrina, Dostojevskog i Tolstoja.

Turgenjev se kod nas počeo prevoditi već 1859. godine (kad u *Jadranskoj vili* izlazi njegov »Faust«), da bi u narednim desetljećima, do kraja 80-tih godina, bila prevedena većina njegovih romana, novela i pjesama u prozi. Osamdesetih godina, kad je Turgenjev sustavno prezentiran hrvatskom čitateljstvu, gotovo svi naši časopisi i novine objavljuju novele iz (za hrvatsku književnost tako poticajnih) *Lovčevih zapisa*. Iz te zbirke odabire i Kasandrić jednu novelu – »Džandgrizalo«¹² (1890). Godinu dana kasnije objavljuje i novelu »Moj susjed Radilov«.¹³ U kasnijim godinama *Smotra* se još u dva navrata vraća Turgenjevu – 1901. god. preuzima iz *Narodnih novina* raspravu nepotpisanog autora pod naslovom »Ženski tipovi I. S. Turgenjeva«¹⁴ a 1909. Kasandrić piše osvrt na raspravu »Bolesne duše u djelima Turgenjeva«¹⁵ češkog autora V. TH. Čiža.

Normalno je da *Smotra* kao službeni list nije baš simpatizirala tedenocioznokritičku književnost u okviru ruskog realizma; jedini predstavnik radikalno-demokratske struje u ruskoj književnosti 60-tih i 70-tih godina koji se pojavljuje na njenim stranicama jest satirik Saltikov-Ščedrin, *Smotra* objavljuje njegovu novelu »Vjerni Trezor«¹⁶ (1914).

⁸ Vidi: Aleksandar Flaker, *op. cit.*

⁹ SD, Zadar, god. IX/1896, br. 83, str. 1-2, br. 84, str. 1-2.

¹⁰ »Ruska literatura i zapadna Evropa«, SD, Zadar, god. XVII/1904, br. 4, str. 1-2.

¹¹ SD, Zadar, god. VII/1894, br. 8, str. 1-2; br. 9, str. 1.

¹² *Isto*, god. III/1890, br. 102, str. 1-3; br. 103, str. 1-2.

¹³ *Isto*, god. IV/1891, br. 1, str. 1-3; br. 2, str. 1-2.

¹⁴ N. N., »Ženski tipovi I. S. Turgenjeva«, SD, Zadar, god. XIV/1901, br. 95, str. 1-2.

¹⁵ (Autor nepoznat), »Bolesne duše u djelima Turgenjeva«, SD, god. XXI/1909, br. 57, str. 1-2; br. 58, str. 1-2; br. 59, str. 1; br. 60, str. 1.

¹⁶ SD, Zadar, god. XXVII/1914, br. 51, str. 1, br. 52, str. 6.

U *Smotri* se ne posvećuje mnogo prostora ni F. M. Dostojevskom, jednom od dvojice velikana visokog ruskog realizma. Prevođe se tek dvije njegove novele – »Pošten lupež«¹⁷ (1891) te »San smiješnoga čovjeka«¹⁸ (1903) iz *Dnevnika piščeva*. Ako već nije obraćao pažnju na njegove romane (od kojih smo neke od 80-tih godina imali prevedene), čudno je kako Kasandrić nije u svoj list uvrstio bar koju od njegovih poetskih božićnih novela koje su 80-tih godina tako rado prevedene po hrvatskim časopisima¹⁹ a po svom bi karakteru upravo idealno odgovarale *Smotri*, koja je u božićnom podlistku redovno donosila novele takvoga tipa.

Najfavoriziraniji strani autor (sudeći bar po broju prevedenih naslova i članaka o njemu) u *Smotri dalmatinskoj* bio je svakako Lav Nikolajevič Tolstoj, koji tadašnje hrvatsko čitateljstvo osvaja prvenstveno svojim moralno-didaktičkim »pučkim pripovijestima«, što ih objavljuje od 1882. do 1887. godine, a kod nas se u Budmanijevu prijevodu prva pojavila već 1883. god. u *Slovincu*. Popularnost Tolstoja kao pučkog pisca kod nas je još više porasla kad se jedno zaplijenjeno izdanje *Pučkih pripovijesti* pojavilo u Beču, posredstvom hrvatskog knjižara Krunoslava Heruca, kao tobožnje izdanje društva hrvatskih sveučilištaraca »Zvonimir«. *Smotra* će, kao list namijenjen »poljodjelcu, trgovcu, obrtniku i mornaru«, otvoriti svoje stranice takvom štivu pa će se na njima između 1890. i 1914. god. pojaviti petnaest Tolstojevih poučnih pripovijesti, zasnovanih na biblijskim motivima ili na narodnoj predaji – »Ko je prvi pekao rakiju«,²⁰ »Alija«,²¹ »Prognanik«,²² »Koliko zemlje treba čovjeku«,²³ »Čim ljudi žive«,²⁴ itd. I *Smotrini* napisi o velikanu ruskog realizma upotpunjavat će *image* Tolstoja kao pučkog pisca, jasnopoljanskog mislioca i moralnog propovjednika. Na taj se način o Tolstoju govori u članku A. Goldberga »Jedan dan u pohodima kod grofa Lava Tolstoja«²⁵ (1889), pa u članku u talijanskom podlistku »Conversazione con Tolstoj«²⁶ (1901) u kojem je prenesen intervju što ga je s Tolstojem vodio Dickson White, »uno dei più eminenti nomini degli Stati Uniti«. Tolstojevim idejama o prosvjećivanju ruskog seljaštva i njegovim mističnim apostolskim idejama posvećeni su i članci »Lav grof Tolstoj«²⁷

¹⁷ *Isto*, god. IV/1891, br. 49, str. 1; br. 52, str. 2-3; br. 54, str. 1-2; br. 55, str. 1-3.

¹⁸ *Isto*, XVI/1903, br. 87, str. 1-2.

¹⁹ »narednih godina pojavljuje se u hrvatskom prijevodu i prvi roman što ga je napisao Dostojevski – Bijedni ljudi ('Hrvatska', 1887), a osobito se ističu prijevodi njegovih 'božićnih novela', koje su kao tip u evropskoj književnosti poznate već od Dickensovih vremena« (A. Flaker, *op. cit.*, str. 274)

²⁰ SD, Zadar, god. III/1890, br. 27, str. 1-2.

²¹ *Isto*, br. 39, str. 1-2.

²² *Isto*, br. 55, str. 1-2; br. 56, str. 1-2.

²³ *Isto*, br. 67, str. 1-2; br. 68, str. 2-3; br. 69, str. 1-2.

²⁴ SD, Zadar, god. VII/1894, br. 48, str. 1-2; br. 49, str. 1-2; br. 50, str. 1-2.

²⁵ *Isto*, god. II/1889, br. 23, str. 1-2; br. 24, str. 1-2.

²⁶ *Isto*, god. XIV/1901, br. 61, str. 1-2. U talijanskom je podlistku izašlo još nekoliko članaka o Tolstoju – (Autor nepoznat). »Le idee di Tolstoj sull'educazione dei fanciulli«, god. XVI/1903, br. 74, str. 1-2; Josu Modrić, »Una serata in casa Tolstoj«, god. XXIII/1910, br. 95, str. 1-2; (Autor nepoznat), »Una visita a Tolstoj«, god. XV/1903, br. 68, str. 1-2.

²⁷ Petar Kasandrić, »Lav grof Tolstoj«, SD, Zadar, god. VII/1894, br. 56, str. 3.

(1894) te »Tolstoj i Gorkij«²⁸ (1904). U ovom posljednjem kritizira se Tolstojeva konzervativna filozofija i njegove ideje o pasivnom suprostavljanju zlu te o seljaštvu kao osnovnom nosiocu utopijskog pravednijeg društva. I u nekrologu²⁹ (1910) Kasandrić piše o Tolstoju kao velikom ruskom filozofu i jednom »od najvećih umova u povijesti ljudske misli« i samo ukratko prikazuje njegov književni rad; pohvalno se izražava o romanima *Ana Karenjina* i *Rat i mir*, te o njegovim dramama *Moć mine* i *Plodovi prosvijećivanja*, ali najviše je pažnje posvetio pripovjetkama i legendama u kojima je Tolstoj htio »svoju evandeosku nauku raširiti i među prostim svijetom«. U tom kratkom pregledu Tolstojevih djela negativno sudi jedino o »Kreutzerovoj sonati«.

Za hrvatsko prevodilaštvo 80-tih godina prošlog stoljeća karakteristično je sustavno bavljenje ruskim realistima i sve češće sinkrono prevođenje pojedinih ruskih autora. Tako se bez decenijskog (pa i većeg!) zakašnjenja koje je bilo uobičajeno za našu dotadašnju recepciju ruske književnosti prevode Turgenjevljeve »Pjeme u prozi« i njegove okultne novele, zatim Tolstojeve »Pučke pripovijesti«, »Vlast unine« i »Kreutzeova sonata« te satiričke »Bajke« Saltikov-Ščedrina. U to se vrijeme počinju prevoditi i istaknuti ruski novelisti čije stvaralaštvo znači dezintergraciju ruskog realizma – Garšin, Korolenko i Čehov. Sva se tojica prevode i u *Smotri dalmatinskoj*; prva dvojica naravno s određenim zakašnjenjem (jer, Garšin umire 1888, a Korolenko 1889. god.), ali zato ne kasni reagiranje na Čehova, posebno na njegovo dramsko stvaralaštvo. Prva u *Smotri* prevedena Garšinova novela pojavljuje se u godini njegove smrti. To je novela »Znak«³⁰, koju godinu ranije u *Vijencu* prevodi K. Zajčić i naslovljena je »Signal«, a i sama *Smotra* ponovo je objavljuje 1910. god. pod naslovom »Signal«³¹. U devedesetim godinama slijede tri Garšinova rada: »Žaba putnik«³² (1893), »Kod Ajaslara«³³ (1896) i »Strašljivac«³⁴ (1897). Ova posljednja pojavljuje se i 1903. god. Garašin ponovo postaje interesantan 1912. i 1913. god. Vjerojatno nije slučajno što se u tim godinama balkanskih ratova Kasandrić opet sjetio ovoga pisca, koji jedan dio svojih novela tematski vezuje upravo za ratovanje na balkanskim prostorima.³⁵ U *Smotri* se doduše ne prevodi u cijelosti prva njegova novela – čuvena »Četiri dana«, »prva novela izrađena na unutarnjem monologu u evropskim književnostima«³⁶ – ali se zato objavljuju tri njena fragmenta: prvi pod naslovom »Kod Ajaslara«, drugi je naslovljen »Strašljivac« (i to, vidjeli smo, u dva navrata)

²⁸ N. N., »Tolstoj i Gorkij«, SD, Zadar, god. VII/1904, br. 36, str. 1–2, br. 37, str. 1–2.

²⁹ Petar Kasandrić, »Tolstoj«, SD, Zadar, god. XXIII/1910, br. 9, str. 1–2.

³⁰ SD, Zadar, god. I/1888, br. 76, str. 1–2; br. 77, str. 1–2.

³¹ *Isto*, god. XXIII/1910, br. 72, str. 1–2; br. 73, str. 1–2.

³² *Isto*, god. VI/1893, br. 80, str. 1; br. 82, str. 1–2.

³³ *Isto*, god. IX/1896, br. 68, str. 1–2; br. 69, str. 1–2.

³⁴ *Isto*, god. XI/1897, br. 93, str. 1–2; br. 94, str. 1–2; br. 95, str. 1.

³⁵ Garašin je i sam sudjelovao u rusko-turskom ratu i ratovao po balkanskim prostorima.

³⁶ Aleksandar Flaker, *op. cit.*, str. 279.

a treći pod naslovom »Ranjenik. Critica s bojnog polja«³⁷ (1912). Slično je i s novelom »Crveni cvijet« – *Smotra* je objavljuje tek fragmentarno, pod naslovom »U ludnici«³⁸ (1912). Godine 1913. objavljen je još jedan Garšinov rad, critica »Vrlo kratak roman«.³⁹

Smotra dosta kasno pokazuje interes za novelistiku V. G. Korolenka, iako je već »potkraj osamdesetih godina hrvatska književna javnost imala prilike da upozna ovog prethodnika Gorkijevih legendi i njegove vjere u čovjeka«.⁴⁰ Pa svemu sudeći tek je upoznavanje s Gorkim kod uredniku *Smotre dalmatinske* potaknulo interes i za njegova prethodnika. Jer, u *Smotri* najprije izlazi jedan članak o Maksimu Gorkom («Maksim Gorki«⁴¹) kao glasovitom ruskom piscu koji se može staviti uz bok Lavu Tolstoju, a te iste godine (u kasnijim brojevima) izlazi prijevod Korolenkove novele »Makarov san«;⁴² zatim se 1904. god. pojavljuje opet članak o Gorkom («Tolstoj i Gorkij»), da bi u narednoj godini bila objavljena još jedna Korolenkova novela, »Stari zvonar«.⁴³ Korolenkove novele bile su dobra priprema za kasnije objavljivanje Gorkijevih kraćih proza.

A. P. Čehov 1884. i 1886. godine objavljuje svoje prve dvije zbirke («Melpomenine priče» i »Šarene pripovijesti»), a već 1888. god., prvenstveno zahvaljujući Harambašićevim prijevodima u *Hrvatskoj i Vijencu*,⁴⁴ hrvatska javnost počinje upoznavati humoreske iz tih zbirki. Kao autor humoreski Čehov je interesantan i *Smotri* (koja i inače dosta pažnje poklanja tom žanru), pa nije čudno što objavljuje više njegovih humoreski – »Prosidba«⁴⁵ (1904), »Ah, ti putnici«⁴⁶ (1905), »Čudotvoran liječnik«⁴⁷ (1906), »Orden«⁴⁸ (1911) itd. – a objavljuje i njegove kriminalističke priče – »Zlo djelo«⁴⁹ (1892), »Nesreća«⁵⁰ (1892), »Strašna noć«⁵¹ (1907), itd. *Smotra* objavljuje čak 13 prijevoda Čehova, uz humoreske i kriminalističke priče i nekoliko noveleta – »Tokar Petrov«⁵² (1891), »Pred sudom«⁵³ (1903), »Nesmotrečnost«⁵⁴ (1904)/»Nepažnja«⁵⁵ (1908). Tako po broju prijevoda Čehov stoji odmah iza Tolstoja, a ispred još jednoga velikog novelista,

³⁷ SD, Zadar, god. XXV/1912, br. 65, str. 1; br. 66, str. 1; br. 67, str. 1-2.

³⁸ *Isto*, br. 31-34, str. 1-2; br. 38, str. 1-2.

³⁹ *Isto*, god. XXVI/1913, br. 19, str. 1-2.

⁴⁰ Aleksandar Flaker, *op. cit.*, str. 279.

⁴¹ D., »Maksim Gorki«, SD, Zadar, god. XVI/1903, br. 7, str. 1-2.

⁴² SD, Zadar, god. XVI/1903, br. 29, str. 1-2; br. 30, str. 1-3; br. 31, str. 1-2; br. 32, str. 1.

⁴³ *Isto*, god. XVIII/1905, br. 82, str. 1-2.

⁴⁴ O tome vidi: Hugo Badalić, *Russkie pisatelji v Jugoslavii* i A. Flaker, *op. cit.*

⁴⁵ SD, Zadar, god. XVII/1904, br. 81, str. 1-2; br. 82, str. 1; br. 83, str. 1-2.

⁴⁶ *Isto*, god. XVIII/1905, br. 15, str. 1.

⁴⁷ *Isto*, god. XIX/1906, br. 6, str. 1.

⁴⁸ *Isto*, god. XXIV/1911, br. 98, str. 1.

⁴⁹ *Isto*, god. V/1892, br. 25, str. 1-3.

⁵⁰ *Isto*, br. 43, str. 1.

⁵¹ *Isto*, god. XX/1907, br. 94, str. 1-2.

⁵² *Isto*, god. IV/1891, br. 89, str. 1-3.

⁵³ *Isto*, god. XVI/1903, br. 57, str. 1-2.

⁵⁴ *Isto*, god. XVII/1904, br. 23, str. 1.

⁵⁵ *Isto*, god. XXI/1908, br. 39, str. 1.

Maupassanta. Kao što smo vidjeli, prve prijevode Čehova *Smotra* objavljuje 1891. i 1892. godine; sljedećih nekoliko godina u njoj zaboravljaju na tog autora, da bi mu se ponovo vratili u vremenu kad on pobuđuje pažnju kao dramski autor, pa s godinom 1903. u *Smotri* počinje »era« Čehova. Od te godine, naime, u svakom se godištu (izuzetak je samo 1909) pojavljuje po jedan ili dva njegova prijevoda. Jedna od humoreski, »Prosidba«, pisana je, kako joj i podnaslov kaže (»Šala u 1 činu«), u dramskoj formi, i to je jedan od rijetkih dramskih tekstova u *Smotri dalmatinskoj*. Već 1904. god. *Smotra* iz *Narodnih novina* preuzima informativni članak »Najnovija ruska dramatika«,⁵⁶ pisan povodom moskovskih i petrovgradskih kazališnih izvedbi Čehovljeva *Višnjika*. Uz priznanje Gorkijevim dramama *Malomještani* i *Na dnu*, autor članka ističe Čehova kao najaktualnijeg ruskog pisca:

»Slava Gorkijeva naime počinje pomalo jenjavati, a najpopularniji današnji ruski pisac – pored Tolstoja – svakako je Anton Čehov. (. . . Čehov je naime osvojio sve ruke puka, do kojih Gorkij svojom težinom nije mogao doći.)⁵⁷

U istom članku autor kratko informira i o drugim suvremenim ruskim dramatičarima (Gorkom, Potapenku, Galicinu). O Maksimu Gorkom u *Smotri* se piše i u prethodnoj, 1903. godini, u članku »Maksim Gorki«, u kojem se o njemu govori kao o snažnom dramskom i proznom stvaraocu i naprednom piscu:

Gogol, prvi dramski pisac, izrugivao se činovnicima, koji su ispijali dušu naroda, Tolstoj je udarao u moć mraka, no Gorki je išao dalje, on je ne samo mislio opozicijonalno, nego je to i činom zasvjedočio. (. . .)

Gorki je smioni borac i na političkom i na literarnom polju, on ima sve prednosti svojih pjesničkih drugova. On ima i snagu i veličinu, koje već odavno ne imaju njegovi zapadni drugovi. Gorki je pravi miniaturni slikar, najveći u svojim najnježnijim crtama.«⁵⁸

(Neobično smiona zapažanja da bi se pojavila u službenoj, uvijek umjerenoj *Smotri dalmatinskoj!*)

Očito je da je tih godina Gorki uvelike privlačio pažnju, jer se 1904. godine pojavljuje i, već spominjani, članak »Tolstoj i Gorkij«, u kojim se Gorkijev tip snažnog, ponosnog i hrabrog čovjeka suprotstavlja onom Tolstojevom pomirljivom i poniznom. Nešto kasnije, od 1906. do 1908. god., *Smotra* objavljuje i prijevode Gorkoga – humoresku »Voda i njen značaj u prirodi i životu čovjeka«,⁵⁹ lirsku prozu »Sljepačka pjesma«⁶⁰ i još dvije novele, »Prijatelji«⁶¹ i »Pokolj«.⁶²

Smotra je u dva navrata uvrstila u svoj podlistak po jedan rad Leonida Nikolajeviča Andrejeva – novelu »Knjiga«⁶³ (1909) i humoresku »Ah, kako

⁵⁶ d. r A., »Najnovija ruska dramatika«, SD, Zadar, god. XVII/1904, br. 26, str. 1.

⁵⁷ *Isto*

⁵⁸ D., *op. cit.*

⁵⁹ SD, Zadar, god. XIX/1906, br. 4, str. 1-2.

⁶⁰ *Isto*, god. XX/1907, br. 85, str. 1-2.

⁶¹ *Isto*, br. 43, str. 1; br. 44, str. 1; br. 45, str. 1.

⁶² *Isto*, god. XXI/1908, br. 46, str. 1-2.

⁶³ *Isto*, god. XXII/1909, br. 41, str. 1-2.

je krasan život uskrsnulih«⁶⁴ (1911) – ali ne izvještava o njegovu dramskom stvaralaštvu. Ovaj »ruski preteča evropskog ekspresionizma«⁶⁵ počinje se afirmirati u prvom deceniju ovog stoljeća dramskim radovima koji su odskakali od modernog ruskog teatra i nije čudo što *Smotru* ne zanima takvo dramsko stvaralaštvo; njegova je dramatika izašla iz okvira *Smotrine* recepcije književnog stvaralaštva, u koji nikako ne ulaze tekstovi s ekspresionističkim elementima.

Smotra je izlazila sve do kraja 1918. godine, ali poslije jednog perioda simultanog praćenja književnih zbivanja, ona u posljednjem deceniju posustaje i ne reagira na nove pojave u evropskim književnostima, pa tako ni ruskoj, koje su slijedile iza moderne.

Kako je već konstatirano, od ostalih slavenskih književnosti u *Smotri* su još zastupljene češka, poljska i bugarska.

Po odlasku hrvatskih sveučilištaraca u Prag 1895. godine, ponovo jačaju češko-hrvatske političke i književne veze, koje su bile uspostavljene još za ilirskog pokreta, pa se za moderne prevode češki pisci, prvenstveno realisti, ali i modernisti (Sova, Březina, Neumann). *Smotra dalmatinska* ne pokazuje untera za predstavnike češke moderne, već su češki autori koji se pojavljuju na njenim stranicama vezani za period realizma. Prva generacija čeških realista zastupljena je s dva autora. To su Jan Neruda, jedan iz grupe čeških realista vezanih za almanah *Máj* (1858), i Jakub Arbes, značajni autor socijalnih romana s gradskom i radničkom tematikom. *Smotra* ne prezentira Nerudu kao pjesnika niti Arbesa kao romanopisca, nego prevodi njihove kraće proze, najčešće arabeske i humoreske. Tih prijevoda nema baš mnogo, svega 5 Nerudinih i 4 Arabesova. Ni drugi češki autori koji se pojavljuju u *Smotri dalmatinskoj* nisu bolje prošli. Dvoje predstavnika tzv. »narodne škole« – Eliška Krásnohorská i Svatopluk Čech – također su zastupljeni sa svega nekoliko prijevoda, a ni vodeća ličnost tzv. »kozmpolitske škole« (druge struje u češkoj književnosti u razdoblju od polovice 70-tih do polovice 90-tih godina XIX st.) – Jaroslav Vrchlicky, nije baš izdašno preveden. Prevedene su četiri njegove novele i jedna od njegovih brojnih komparativnih studija preko kojih je ovaj autor upoznao češku javnost s književnom Evropom, »Byron i Lamartin«⁶⁶ (1898).

U *Smotri dalmatinskoj* prevode se i manje poznati češki autori: J. J. Stankasky, L. Stroupeznicky, Gabriela Preisova i drugi. O modernoj češkoj prozi *Smotra* izvještava tek 1907. god. u članku »Češka proza posljednjih decenija«⁶⁷ Petra Kasandrića. Kasandrić u tom članku samo šturo informira

⁶⁴ *Isto*, god. XXIV/1911, br. 87, str. 1.

⁶⁵ Aleksandar Flaker, »Novija ruska književnost«, PSK, knj. 7, Zagreb, Liber-Mladost, 1975, str. 353.

⁶⁶ SD, Zadar, god. XI/1898, br. 23, str. 1-2.

⁶⁷ Petar Kasandrić, »Češka proza posljednjih decenija«, SD, Zadar, god. XX/1907, br. 32, str. 1-2.

o češkim autorima, navodi čitav niz imena počevši od 70-tih godina (F. K. Svoboda, Karlo Reis, Anatol Stašek, Karl Klostermann, Jaroslav Vrhlicky . . .), a pri tom zaboravlja upozoriti i na važne predstavnike češke moderne kao što su Sova, Neumann, Březina i drugi.

Po broju prijevoda (niti deset) poljska književnost zaostaje za češkom, ali ne zaostaje po broju informativnih članaka (6 napisa o poljskoj književnosti prema 10 češkoj). Iako se urednik *Smotre* opredjeljuje uglavnom za afirmirane poljske pisce, ni jedan od njih nema u njoj više od jednog prijevoda. Prvi prijevod s poljskog *Smotra* objavljuje 1891. god. To je prijevod Sienkiewiczzeve novele »Stari sluga«. ⁶⁸ Inače, većina prijevoda i napisa o poljskoj književnosti skoncentrirana je u tri-četiri godine oko smjene stoljeća (od 1899. do 1903. god.). U kasnijim godištima *Smotrina* izlaženja pojavljuje se jedan prikaz moderne poljske drame (1907) te po jedan prijevod Wyspianskoga (1910), M. Konopnicke (1911) i Koszackiewicza (1912). U godinama oko smjene stoljeća prevodi se jedan od predstavnika ranog poljskog realizma, popularni (i kod nas!) romanopisac J. J. Kraszewski (jedini poljski pisac u *Smotri* koji nije njen suvremenik; umro je 1887. god.); prevodi se njegova pripovijetka »Velikaši u velikom gradu« ⁶⁹ (1902). Tada nastaju i zapisi o dvoje autora koji su vezani za poljski pozitivizam – Elizi Orzeszkowej i Henriku Sienkiewiczu. Članak »Poljska spisateljica Eliza Orzeszkowa« ⁷⁰ pojavio se prigodom Matičina izdanja njenih izabranih pripovijesti koje je preveo Iso Velikanović, a u njemu nepoznati autor piše o ovoj poljskoj spisateljici kao o jednoj od najuglednijih zastupnica starije generacije među tadašnjim poljskim piscima; poljsku prozu dijeli na »uglavnom dvije pripovjedačke vrste« – historijski roman (s glavnim predstavnicima: Kraszewskim, Sienkiewiczem, Krechoweckim i Jeshe-Choinskim) i socijalni roman na čijem polju »ubrala je Eliza Orzeszko najveće priznanje«. U članku »Henrik Sienkiewicz« ⁷¹ (1903) također nepoznati autor, uz biografske podatke o Sienkiewiczu te osvrt na radove o njemu i na njegove prevodioce, govori i o golemoj popularnosti ovoga pisca »kojeg su djela prevedena na sve evropske i mnoge azijske jezike«.

Glavnu pažnju *Smotra* ipak poklanja poljskim modernistima, pa 1899. god. izlaze dva članka posvećena književnosti poljske moderne: »Poljska drama« i »Poljska moderna književnost«. ⁷² U njima se, uz kratki pregled dotadašnje poljske književnosti, čitaoci informiraju o Sienkiewiczu, Orzeszkowej, Przybyszewskom, Stanislavu Kozlovskom, Wyspianskom i drugim starijim i mladim predstavnicima poljske književnosti toga razdoblja. Iste

⁶⁸ SD, Zadar, god. IV/1891, br. 71, str. 1-2; br. 72, str. 1-2; br. 73, str. 1-3.

⁶⁹ *Isto*, god. XV/1902, br. 77, str. 1-3; br. 78, str. 1-2; br. 79, str. 1-2; br. 80, str. 1; br. 81, str. 1-2; br. 82, str. 1-2; br. 83, str. 1.

⁷⁰ *Isto*, god. XIV/1901, br. 42, str. 1-2.

⁷¹ J. M., »Henryk Sienkiewicz«, SD, Zadar, god. XVI/1903, br. 19, str. 1-2; br. 20, str. 1-2.

⁷² Nikola Andrić, »Poljska drama (Pregled najnovije literature)«, SD, Zadar, god. XII/1899, br. 58, str. 1-2; N. N., »Poljska moderna književnost«, SD, Zadar, god. XII/1899, br. 95, str. 1-2.

godine prevodi se »prva poljska modernistička slava« – Kazimierz Tetmajer;⁷³ prevodi se njegova »dramatična fantazija« (kako stoji u podnaslovu) »Vizija«.⁷⁴ Nešto kasnije (1910. i 1911. god.) od poznatih poljskih autora u *Smotri* se još pojavljuju Marija Konopnicka i Stanislav Wyspianski. U *Smotri* ne prevode jednog od najslavnijih modernista, koji je vršio velik utjecaj i na naše moderniste, Stanislava Przybyszewskog; nije mu posvećen ni poseban napis, ali o njemu se dosta piše u spomenutom pregledu poljske drame, a njegova velika popularnost spominje se i u članku o njegovoj nešto manje poznatoj supruzi, također književnici – »Dagny Przybyszewska«⁷⁵ (1901).

Bugarska književnost u *Smotri* je zastupljena samo s dva priloga – prijevodom novele »Braća«⁷⁶ Ivana Vazova te informativnim člankom »Bugarska suvremena knjiga«⁷⁷ (1907) Petra Kasandrića. I. Vazov jedini je bugarski pisac koji u vremenu hrvatske moderne kod nas pobuđuje interes. U pregledu »suvremene bugarske knjige« Kasandrić mu s pravom posvećuje najviše pažnje, i to kao najznačajnijem bugarskom pjesniku i prozaiku u dijelom i dramatičaru. Uz Vazova, Kasandrić kao značajne pjesnike spominje još Stojana Mijajlovskog i Penču Slavejkova, a kao značajne pripovjedače G. T. Vljakova, A. Strašimirova i P. Todorova. Za bugarsku dramu primjećuje da je još slabo razvijena, a kao glavne dramske autore izdvaja A. Strašimirova i I. Vazova.

Romanske književnosti

Francuska je književnost u *Smotri dalmatinskoj* zastupljena s velikim brojem prijevoda i informativnih članaka. U tom listu, kao ni u većini tadašnjih naših časopisa i novina, naravno, nije iskazivan veći interes za stariju francusku književnost. Ipak je srednjovjekovna književnost prezentirana jednim (ali vrijednim!) autorom – Françoisom Villonom. *Smotra* je iz *Narodnih novina* prenijela članak »François Villon«⁷⁸ (1901) Ivana Krnica, koji je i ranije pisao o tom pjesniku litalici.⁷⁹ Krnic u svom kratkom prikazu Villonova pjesništva donosi i prijevod »Balade obješenih«. Uz Matošev prijevod »Balade des Dames du temps jadis«,⁸⁰ to je do toga doba jedini prijevod Villona kod nas.⁸¹ U *Smotri* nalazimo još tri priloga o francuskim

⁷³ Zdravko Malić, »Poljska književnost«, PSK, knj. 7, Mladost-Liber, Zagreb, 1975, str. 198. Inače kao autora »Vizije« *Smotra* navodi Kazimiera Tretmajera; budući da se ime slaže, pretpostavljam da je ono r u prezimenu ubačeno greškom, te da je autor Kazimir Tetmajer Przerwa.

⁷⁴ SD, Zadar, god. XII/1899, br. 52, str. 1-3.

⁷⁵ N. N., »Dagny Przybyszewska«, SD, Zadar, god. XIV/1901, br. 54, str. 1.

⁷⁶ SD, Zadar, god. XXIV/1911, br. 31, str. 1-2.

⁷⁷ *Isto*, god. XX/1907, br. 30, str. 1-2.

⁷⁸ Ivan Krnic, »François Villon«, SD, god. XIV/1901, br. 52, str. 1-2; br. 53, str. 1.

⁷⁹ Ivan Krnic objavio je i članak »François Villon, pjesnik i pustaija« (*Vijenac*, 30/1898, str. 495-496).

⁸⁰ Taj je prijevod uklopljen u članak »Manon« (*Hrvatska smotra*, VI/1909, br.5).

⁸¹ »Uz put napominjem da je to, koliko mi je poznato, ujedno prvi prijevod Villona na naš jezik.« (Nevenka Košutić-Brozović, *op. cit.*, str. 542, bilj. 318)

autorima koji su živjeli i stvarali do XIX stoljeća – prikaz autobiografskog romana *Le page disgracie* Tristana L'Hermitca (XVII st.), zatim osvrt na Josepha Jouberta (XVIII st.) kao autora knjige maksima i prijevod pripovijetke »Gubavac iz Aoste« X. de Maistrea.

Ni francuski romantičari nisu baš česti gosti na stranicama *Smotre dalmatinske*, što nije ni čudo, jer se u Hrvatskoj već bio stišao prijašnji veliki interes za njih. Ipak, u razdoblju moderne dalmatinski su tradicionalisti bili glavni popularizatori velikih francuskih romantičarskih pjesnika, a kako se njihova orijentacija (bar u izboru iz stranih književnosti!) dosta osjećala i u *Smotri*, očekivali bismo da je u njoj francuskom romantizmu posvećeno više prostora. Ali, u *Smotri* je izašla samo spominjana komparativna studija J. Vrehlickog (»Byron i Lamartin«, 1898), zatim članak pod naslovom »Honoré de Balzac«⁸² (1904), u kojem se iznose tvrdnje austrijskog autora Maksa Nordaua da Balzac nije realista iako je to sam tvrdio (a za njim se povelu Saint-Beuve, Taine i Zola), te još nekoliko priloga o Hugou i Meriméeu. O Victoru Hugou piše u dva navrata, prvi put 1897. god. u članku »Victor Hugo u svojim pismima«⁸³ te 1902. godine, kad u povodu 100-godišnjice njegova rođenja Vjekoslav Rustia prevodi s francuskog prigodni članak. Jedini prevedeni francuski romantičari ješu Prosper Merimée i Alexandre Dumas Otac. Popularni Dumas zastupljen je jednim neliterarnim člankom (»O sportu i dvoboju«), a u članku »Moć feljton romana u Francuskoj«⁸⁴ spominje se kao jedan od poznatih predstavnika tog žanra. Već u prvom godištu *Smotre* nalazimo Meriméeovu novelu »Matija Falcone«,⁸⁵ koja je kod nas tek i bila prevedena (u *Vijencu* te iste godine), a njegovu posljednju pripovijetku »Lokij« (1896) – koju *Vijenac* objavljuje kao prvi prijevod Meriméea u Hrvatskoj već 1874. god. – *Smotra* donosi tek 1918, i to pod naslovom »Lokis«.⁸⁶ Kako je Merimée kod nas pobuđivao pažnju ne samo kao pripovjedač nego i kao imitator/falsifikator naših narodnih pjesama (u zbirci *Guzla*), i *Smotra* preuzima iz *Narodnih novina* članak »Prosper Merimée«⁸⁷ (1901) u kojem nenaznačeni autor, pored prikaza njegovih pripovjedaka, donosi i osvrt na zbirku *Guzla* te ističe da je u njoj Merimée »pogodio donekle 'lokalnu šaru' krajeva 'ilirskih'«. Godine 1907. publiciran je još jedan članak koji se bavi tom zbirkom: »Meriméeove mistifikacije s našim narodnim pjesmama«⁸⁸ Dragutina Boranića.

Od parnasovaca i larpurlartista u *Smotri* se pojavljuju samo dva autora – F. Coppée i C. Mendés, prvi favoriziran od tradicionalista, a drugi od mladih. Za moderne to su kod nas dvojica najpopularnijih i najprevedenijih

⁸² Maks Nordau, »Honoré de Balzac«, SD, Zadar, god. XVII/1904, br. 11, str. 1-2.

⁸³ N. N., »Victor Hugo u svojim pismima«, SD, Zadar, god. X/1897, br. 53, str. 1-2.

⁸⁴ SD, Zadar, god. II/1889, br. 2, str. 1.

⁸⁵ *Isto*, god. I/1888, br. 40, str. 1; br. 41, str. 1-2; br. 43, str. 1-3.

⁸⁶ *Isto*, god. XXXI/1918, br. 6-15, str. 1-2.

⁸⁷ *Isto*, god. XIV/1901, br. 104, str. 1.

⁸⁸ *Isto*, god. XX/1907, br. 1, str. 1-2.

autora parnasovskog kruga (a i u Francuskoj su uživali veliku naklonost publike).

»Uzroci popularnosti ove dvojice autora«, napominje Nevenka Košutić-Brozović, »uglavnom su isti – oni nisu samo pjesnici već i pripovjedači i pisci drama koje su postizale velik uspjeh. I jednako kao što su se od Coppéea još uoči moderne prevodile prvenstveno njegove sentimentalne socijalne pripovijetke, tako mladi rado prevode Mendésove novelete s 'diskretno perverznom tematikom', kako ih karakterizira Larousova enciklopedija, s kojima su se imali prilike upoznati na stranicama bečkih revija, pa i naših novina i časopisa.«⁸⁹

U *Smotri* su na sličan način predstavljena ova dvojica francuskih autora. Od Coppéea je od 1891. do 1911. prevedeno čak osam socijalnih sentimentalno intoniranih novela (jedna od njih ponavlja se i dva puta), a od delikatnijeg Mendésa svega ti novele – »Luda«⁹⁰ (1889), »Ružna«⁹¹ (1891) i »Klara«⁹² (1905). Ni Coppée ni Mendés nisu, međutim, čitateljstvu prezentirani kao pjesnici parnasovskog kruga, a ni kao dramatičari. Poezija parnasovaca i larpularista ostala je u *Smotri* prešućena, iako je u vremenu dok je ovaj list izlazio kod nas bila relativno dobro poznata. Već (ili bolje: tek) 80-tih počele su se prevoditi Baudelairove pjesme u prozi, preko *Slovincu* nešto je bio poznat i Gautier,⁹³ a zahvaljujući mladima ova su dvojica kod nas dobro poznata. Tradicionalisti su pak dosta pisali o Leconte de Lisleu, Herédiji, Sully-Prudhommeu i, naravno, Coppéeu; ovu zadnju dvojicu dosta i prevode.

Za francusko pjesništvo 50-tih i 60-tih godina karakterističan je i provansalski pokret felibrižista, koji se formira nešto ranije od parnasovačkog. Kod nas je taj pjesnički pokret vrlo slabo poznat sve do oživljavanja našeg dijalektalnog pjesništva. Jedino se ponešto znalo o njegovom glavnom nosiocu, Fédéricu Mistralu, koji je postao još poznatiji prilikom dodjele Nobelove nagrade 1904. god. *Smotra* 1909. god. objavljuje Daudetovu crticu »Pjesnik Mistral«,⁹⁴ iz poznate zbirke *Pisma iz mog mlina*; u crtici Daudet iznosi sjećanje na svoj susret s ovim provansalskim pjesnikom. Povodom Mistralove smrti (1914) objavljen je i prigodni članak u kojem se naziva »dobrim genijem Provanse« kojega »poslije Huga drže najvećim pjesnikom novije Francuske«; a četiri godine prije bila je obilježena i njegova osamdesetogodišnjica života.

O prozi francuskog realizma na stranicama *Smotre dalmatinske* gotovo da se i ne može govoriti, jer, u njoj se ne prevode niti tada rado čitani »sateliti« francuskog realizma (Feuillet, Verne ili tako popularni pisci kriminalističkih i avanturističkih romana kao što su Boisgobey, Pouson de Terail, Montepin i dr.), niti pravi predstavnici francuske realističke proze,

⁸⁹ Nevenka Košutić-Brozović, *op. cit.*, str. 559.

⁹⁰ SD, Zadar, god. II/1889, br. 19, str. 1-3.

⁹¹ *Isto*, god. IV/1891, br. 11, str. 1-2.

⁹² *Isto*, god. XVIII/1905, br. 75, str. 1-2.

⁹³ Usp. Nikola Ivanišin, »Časopis Slovincac i slovinstvo u Dubrovniku«, Zagreb, *Rad JAZU*, 1962, br. 324, str. 222.

⁹⁴ SD, Zadar, god. XXII/1909, br. 83, str. 1-2.

osim autorskog tandema Ereckmann-Chatrian. U prvoj godini izlaženja, dok je njihova popularnost kod nas bila još svježja, *Smotra* objavljuje njihove novele. No za moderne interes za njih potpuno iščezava, pa se više ne prevode u hrvatskoj periodici, pa ni u *Smotri*. Za moderne, naprotiv, posebno nakon 1906. godine (kad s gotovo pedesetogodišnjim zakašnjenjem dobivamo prijevod *Gospode Bovary*), među mladima naglo raste zanimanje za vrhunskog majstora realizma – Flauberta. Ali *Smotra*, kao i u slučaju drugog velikog romanopisca iz prethodne epohe – Stendhala, potpuno zakazuje. Što se tiče dramskog stvaralaštva ovog razdoblja, i ono je, iz razumljivih razloga, slabo zastupljeno. Naime, i Sardou, i Ohnet, i Augier i Dumas Sin (da spomenemo samo kod nas najčešće izvođene autore) već zastarjevaju u vremenu kad *Smotra* počinje izlaziti i kod nas se više gotovo i ne izvode. Samo je 1893. god. u talijanskom podlistku *Smotra* objavila članak »Il teatro del XIX secolo«⁹⁵ kao osvrt na predavanje Henrya Becquea o francuskom kazalištu u posljednjih 60 godina. U članku je sažeto prikazan razvoj francuske drame od Hugoove *Hernani*, preko stvaralaštva Dumasa Oca, Musseta, Lamartina do Dumasa Sina, Sandove, Feuilleta, Sardoua i Halévya. Još je, na hrvatskom jeziku, objavljen osvrt na parišku izvedbu Dumasove »Francillon«.⁹⁶

Drugačija je situacija s francuskim naturalizmom, koji je već 80-tih godina Kumičićevom zaslugom kod nas relativno dobro poznat. Doduše, u *Smotri* u hrvatskom podlistku o Zoli nalazimo samo dva informativna članka o poznatoj aferi s njegovim otvorenim pismom »J'accuse«, ali u talijanskom podlistku iste godine kad se pojavio njegov roman *Čovjek zvijer* (1890) izlazi i prikaz tog romana pod indikativnim naslovom »La poetica del' naturalismo«.⁹⁷ Prikaz je preuzet iz lista *Independence Belge*, a autor mu je Gustav Frédéric. Zolini umjereniji sljedbenici Maupassant i Daudet bolje su prošli. Uz Tolstoja i Čehova, ako zanemarimo danas nepoznatog Theurieta, Maupassant je s 8 prevedenih novela (od kojih se dvije pojavljuju po dva puta) jedan od najprisutnijih autora u *Smotri dalmatinskoj*. To nije čudno, jer »on će od svoje smrti do kraja moderne, a možda i do danas, ostati najviše prevedeni francuski pisac u hrvatskoj prijevodnoj literaturi.«⁹⁸ Prvi njegov prijevod u *Smotri* se pojavljuje 1890. a posljednji 1918. god. Odabirane su uglavnom njegove novele iz fantastičnog ciklusa (»u kojem dolazi do izražaja pjesnikova tjeskoba, gdje nekada i sama pripovjetka nestaje i gubi se u mori ili prividenju«⁹⁹) – »Na vodi«

⁹⁵ N. N., »Il teatro del XIX secolo«, SD, Zadar, god. VI/1893, br. 52, str. 1-2.

⁹⁶ (Autor nepoznat), »Dumasova 'Francillon'«, SD, Zadar, god. V/1892, br. 88, str. 1.

⁹⁷ SD, Zadar, god. III/1890, br. 27, str. 1-2.

⁹⁸ Usp. Nevenka Košutić-Brozović, *op. cit.*, str. 566.

⁹⁹ Ingrid Šafranek, »Kult znanosti i umjetnosti u romanu« (Francuska književnost), PSK, knj. 3, Zagreb, Mladost-Liber, 1982, str. 515.

(1901). »Tko zna«¹⁰⁰ (1903), »Nemoćnik«¹⁰¹ (1897), »Jedna luda žena«¹⁰² (1890) i dr. Osim tih prijevoda 1901. god. izlazi i osvrt na njegov roman *Život*,¹⁰³ koji se tada pojavio u francuskom izdanju njegovih sabranih djela; usput autor osvrtu ocjenjuje da je – usprkos njegovoj popularnosti među širokim čitateljskim krugovima – Maupassantovo vrijeme već prošlo zajedno s vremenom »analitičko-pesminističkog« gledanja na svijet. Ne sviđa mu se Maupassantov pesimizam, a uspoređujući ga s Flaubertom i Zolom, ističe da on nije imao njihovu umjetničku snagu:

»Maupassant je bez sumnje velik posmatrač, ali nije ni izdaleka umjetnik, kakav je njegov učitelj Gustave Flaubert i nijedan njegov roman ne bi kao umjetnina, mogao stati uz bok Flaubertovim veličajnim djelima. A valja priznati da su silne koncepcije ljudskog života, kako ih je Zola mozak u nepreglednom nizu svojih djela prikazao, udarile jači biljeg današnjemu vremenu nego Maupassant. Sto više, Maupassant je u zadnje vrijeme svoga djelovanja stupio u školu Bourgetovu, što jasno svjedoči njegov 'Notre Coeur', dakle se vidi, da on nije bio sasvim od onih, koji lome i krče, te koji stvaraju djela od kamena.«¹⁰⁴

Nešto manje od Maupassanta naklonost našeg čitateljstva bio je osvojio Alphonse Daudet, »do 1895. najomiljeniji i najčitaniji pisac u Hrvatskoj«.¹⁰⁵ U razdoblju između 1889. i 1896. godine, dok je njegova popularnost još vrlo velika, *Smotra* objavljuje tri njegove pripovjetke. Za moderne njegova popularnost kod nas opada, pa tako i u *Smotri* jedno vrijeme pada u zaborav, da bi se 1909. god. pojavio njegov topli napis (iz zbirke *Pisma iz mog mlina*) o pjesniku rodne mu Provanse, F. Mistralu, a 1912. i 1913. objavljene su još tri njegove pripovjetke.

Od izravnih Zolinih sljedbenika, članova tzv. medanskog kruga, uz Maupassanta u *Smotri* se još pojavljuju O. Mirbeau, J. K. Huysmans, autor holandskog podrijetla. Iako je bio jedan od autora *Medanskih večeri*, Octave se Mirbeau, zbog povodenja za jeftinom egzotikom, udaljuje od naturalizma i ne afirmira se kao naturalistički pisac, nego kao autor kazališnih komada (kakav je i kod nas dosta poznat) i pomodnih noveleta, od kojih i u *Smotri* izlaze tri, među njima i »simpatična ertica«¹⁰⁶ »Tatou«.¹⁰⁷ Joris Karl Huysmans u svojim romanima vjerno slijedi naturalističku estetiku, ali u njima istovremeno navještava i nova, dekadentna raspoloženja koja će biti karakteristična za romanesknu literaturu *fin de sièclea*. To se najviše osjeća u romanu *A rebours*, koji posebno pobuđuje interes mladih. *Smotri* je također Huysmans interesantan kao pisac koji je dosta doprinio stvaranju dekadentne atmosfere na smjeni stoljeća, a to je vidljivo već iz samog naslova članka preuzetog iz *Narodnih novina* – »Dekadentski roma-

¹⁰⁰ Guy de Maupassant, »Na vodi«, SD, Zadar, god. XIV/1901, br. 60, str. 1-2; »Tko zna«, god. XIV/1903, br. 83, str. 1-2.

¹⁰¹ SD, Zadar, god. X/1897, br. 37, str. 1-2.

¹⁰² *Isto*, god. III/1890, br. 50, str. 1-3.

¹⁰³ N. N., »Život«, SD, Zadar, god. XIV/1901, br. 30, str. 1-2.

¹⁰⁴ *Isto*, str. 2.

¹⁰⁵ Nevenka Košutić-Brozović, *op. cit.*

¹⁰⁶ Tako je naziva N. Košutić-Brozović u navedenom djelu.

¹⁰⁷ SD, Zadar, god. XXXI/1918, br. 3, str. 1.

nopisac Huysmans«. ¹⁰⁸ Autor (nonaznačeni) u tom članku prikazuje njegove romane *En rade*, *A rebours* i *La Bas* kao primjere prave dekadentne literature.

Posljednjih decenija XIX st. osnovni pečat francuskoj poeziji daju simbolisti – Mallarmée, Verlaine, Rimbaud, Valéry i drugi – ali »prokleti pjesnici« (uključujući, naravno, i velikog preteču, Baudelairea) ostali su tabu za *Smotru dalmatinsku*. Od simbolista jedini izuzetak predstavlja Maurice Maeterlinck, koji je i inače za moderne kod nas predstavljao pojam pravog simbolističkog pisca i kao takav bio najpopularniji i najpriznatiji od simbolista. A on stječe kod nas slavu prvenstveno svojim dramama i esejima, a ne simbolističkom poezijom. *Smotra* 1902. god. informira svoje čitaoce o njegovu djelu *Zakopani hram* u članku istog naslova, s podnaslovom »Najnovije djelo Maurica Maeterlincka«, ¹⁰⁹ autor se divi Maeterlincku kao »mističaru i mudracu«. *Smotra* vrlo brzo reagira i na *Monnu Vannu*, ¹¹⁰ dramu tako netipičnu za njegovo stvaralaštvo (jer, *Monna Vanna* je »gotovo klasični komad s povijesnom tematikom«); kod nas je već 1903. god. u *Vijencu* prevodi Nikola Andrić, te godine daje se i u Hrvatskom kazalištu, a *Smotra* posredstvom (neizbježnih!) *Narodnih novina* donosi prikaz drame još i prije, već početkom 1903. god. Iz Maeterlinckove knjige eseja *Le Tresor des humbles* (1896) urednik *Smotre* odabire dva od njih: »Nevidljiva dobrot« ¹¹¹ (1905) i »Unutrašnja ljepota« ¹¹² (1913).

Među našim tradicionalistima posebno su omiljeni bili autori koji su pripadali struji tzv. idealističke reakcije, što će se osjetiti i u *Smotri dalmatinskoj*. Doduše njoj nije poznat glavni nositelj antinaturalističkog pokreta, Brunetiére, ali o njemu se kod nas i inače u to vrijeme manje zna nego o Paulu Bourgetu, njegovu prijatelju i istomišljeniku, koji se prevodi već 90-tih godina a poznat je i na području kritike. Taj miljenik naših tradicionalista ubrzo će se pojaviti i u *Smotri*. Godine 1893. kao božićna pripovijest pojavljuje se njegova »Simona«. ¹¹³ Punu pažnju *Smotra* mu, pak, posvećuje tek nakon njegova dubljeg zastranjenja u politički i vjerski konzervativizam. ¹¹⁴ Od 1906. do 1908. god. prevodi mu četiri novele, 1917. još jednu, a u svih pet (isto tako i prije spomenutoj božićnoj noveli) osjeća se njemu tako svojstvena sposobnost finog psihologiziranja. *Smotra* ne samo da prevodi njegove novele nego i u dva navrata upoznaje svoje

¹⁰⁸ N. N., »Dekadentski romanopisac Huysmans«, SD, Zadar, god. XIV/1901, br. 62, str. 1-2.

¹⁰⁹ SD, Zadar, god. XV/1902, br. 55, str. 1.

¹¹⁰ A. M., »Monna Vanna«, SD, Zadar, god. XVI/1903, br. 11, str. 1.

¹¹¹ SD, Zadar, god. XVIII/1905, br. 80, str. 1; br. 81, str. 1.

¹¹² *Isto*, god. XXVII/1913, br. 47, str. 1-2.

¹¹³ *Isto*, god. VI/1893, br. 30, str. 1-3.

¹¹⁴ »Ovaj pisac je oduvijek bio tradicionalist, osuđivao je Komunu i demokraciju u usponu. Nakon romana 'Učenik' njegova konzervativnost postaje sve izrazitijom i vodi u rasizam, političko i vjersko obraćenje, a nakon 1901. u borbeno kršćanstvo.« (I. Šafranek, »Metamorfoza romana ili na pragu novog doba«, *op. cit.*, str. 571.)

čitatelje s njegovim novoizdašnim romanima – 1901. god. na talijanskom izlazi članak »L'ultimo romanzo di Bourget«¹¹⁵ kao prikaz romana *Il Fantasma*, a 1908. preuzima iz *Narodnih novina* prikaz romana *Emigrant*,¹¹⁶ objavljenog godinu dana ranije.

Od značajnih francuskih autora sa smjene stoljeća u *Smotri* nalazimo još Pierrea Lotija, a od ostalih, od kojih su kod nas tada poznati još samo M. Barres i A. France, tek usput spominje ovog posljednjeg u članku o Tristanu L'Hermiteu i njegovu romanu *Zatočeni paž*. U tom članku autor se ispričava što piše o književniku iz XVII st. a ne, kako to podlistak inače zahtijeva, o aktualnim zbivanjima, pa napominje:

»Kad bismo htjeli da govorimo o najaktualnijoj pojavi francuske književnosti, morali bismo da segnemo za kakvim najnovijim djelom Anatolea Francea, koji je vjerno zrcalo današnjega društva francuskoga (. . .)«.¹¹⁷

Smotra ne prevodi, rekli smo, Francea, ali zato, nastojeći ugoditi ukusu širih čitateljskih slojeva, prevodi popularne autore kao što su: pomodna spisateljica Mme Martel (poznatija pod pseudonimom Gyp), zatim neizbježni Camille Flammarion pa braća Victor i Paul Margueritte, Theuriet (čak 9 prijevoda) i dr.

Moderno kazalište nešto je bolje zastupljeno nego ono iz prethodne epohe. Popularnost Maeterlincka kao dramskog autora, kao što smo vidjeli, imala je odjeka i u *Smotri* koja reagira i na parišku izvedbu Rostandovog *Chanteclera*,¹¹⁸ zatim donosi informativni članak o H. Lavedanu,¹¹⁹ koji je, kao i M. Provins i O. Mirbeau, zastupljen prijevodom i nekolicine novela. Njeni čitatelji upoznali su i po jednu novelu J. Lemaitrea i C. Maclairea, inače kritičara koji su utjecali i na formiranje naše književne kritike.

U vremenu izlaženja *Smotre dalmatinske*, posebno u periodu moderne, kod nas su veze s talijanskom književnošću bile dosta jake.

»Kao i prije, s njom su najviše povezani pisci jadranskog pojasa, koji doduše neće propagirati talijansku orijentaciju, ali će nas sistematski upoznavati s književnim životom naših susjeda.«¹²⁰

Ni *Smotra*, iako dvojezična, neće propagirati talijansku orijentaciju (naprotiv!); međutim ona neće baš sistematski informirati o talijanskoj književnosti. U njoj se prevodi tek nekoliko poznatijih talijanskih autora – L. Capuana, M. Serao, E. de Amicis, , R. Bracco i A. Fogazzaro, a

¹¹⁵ P., »L'ultimo romanzo di Bourget«, SD, Zadar, god. XIV/1901, br. 19, str. 1-2.

¹¹⁶ N. N., »Najnoviji Bourgetov roman«, SD, Zadar, god. XXI/1908, br. 4, str. 1.

¹¹⁷ (Autor nepoznat), »Tristan L'Hermitte: Le page disgracie«, SD, Zadar, god. XIV/1901, br. 96, str. 1-2.

¹¹⁸ (Autor nepoznat), »Chantecler. Drama u 4 čina od Edmonda Rostanda«, SD, Zadar, god. XXIII/1910, br. 30, str. 1-2; br. 31, str. 1.

¹¹⁹ N. N., »Henry Lavedan«, SD, Zadar, god. XIII/1900, br. 10, str. 1-2.

¹²⁰ Nevenka Košutić-Brozović, »Evropski okvir hrvatske moderne«, u: *Hrvatska književnost prema evropskim književnostima*, op. cit., str. 357.

ni jedan od njih nema više od 4 prijevoda. Talijanskoj su književnosti posvećene još dvije opsežne studije Waltera Ljubibratića, jedna o Danteu, druga o Pascoliju. U talijanskom podlistku pojavljuju se radovi uglavnom istih autora kao i u hrvatskom, a pojavljuju se i prikazi D'Annunzиеva romana *Il fuoko* te *Piccolo mondo moderno* A. Fogazzara, zatim i dva prigodna članka: uz 200-godišnjicu rođenja C. Goldonija te uz 95-godišnjicu rođenja N. Tommasea.

U najopsežnijoj studiji koja se pojavljuje u *Smotri dalmatinskoj* – »Slike iz Danteove Komedije«¹²¹ – Walter (baron!) Ljubibratić, ne ulazeći u dublju analizu, prepričava pojedine prizore iz Danteove *Božanske komedije* i (što je dobro) to svoje prepričavanje ilustrira Danteovim stihovima. Na žalost, citirani stihovi doneseni su samo u originalu, bez hrvatskog prijevoda, iako se kod nas u vremenu moderne javlja više Danteovih prevodilaca. Iz talijanske književnosti prve polovice XIX st. nije ništa prevedeno. no, kao obično, *Smotra* ne preskače bar one najznačajnije predstavnike romantizma, pa objavljuje članak »Leopardi i moderna kritika«,¹²² u kojem se autor osvrće na stavove tadašnjih kritičara koji su veliku važnost ukazivali Leopardijevoj fizičkoj hendikepiranosti, koja ga je usmjevala na njegov unutrašnji svijet pun boli što se, onda, odrazila i u njegovoj poeziji.

Talijanski verizam prošao je skoro nezapaženo; prevodi se samo jedna novela L. Capuane te 4 sentimentalne novele M. Serao; objavljuje se u dva navrata i po jedan ulomak iz putopisa »Uspomena o Londonu« te dvije novele njihova suvremenika Edmonda de Amicisa. Od autora koji označavaju talijansku književnost oko smjene stoljeća *Smotra* odabire samo trojicu (samo, jer među njima nema ni miljenika tradicionalista, Carduccija, ni, ako zanemarimo talijanski podlistak, D'Annuzija). Roberto Bracco nije predstavljen kao dramski autor, već je prevedena njegova novela »Mala kradljivica«¹²³ (1908). Više je pažnje iskazano A. Fogazzaru; prevode se dvije njegove neoromantične novele (jedna od njih, »Slomljene idile«, s dopuštenjem piščevim) i fragment iz njegova romana *Pjesnikova tajna*¹²⁴ (1899).

Za moderne kod nas je dobro poznata i Pascolijeva lirika. On se u *Smotri* ne prevodi, ali mu je zato posvećen opsežni članak W. Ljubibratića u kojem on, kako sam kaže, ne kani »ocrtati Pascolijev pjesnički rad« već daje »ukupnu sliku ovog plemenitog čovjeka«; u članak je uvrstio i dosta Pascolijeve lirike, ali (opet) samo u originalu.

Od ostalih romanskih literatura u *Smotri* su s nekoliko prijevoda još zastupljene španjolska i rumunjska. Izbor iz španjolske književnosti nešto je sretniji nego onaj iz rumunjske. Sa španjolskog se prevodi po

¹²¹ Walter Ljubibratić, »Slike iz Danteove Komedije«, SD, Zadar, god. XVII/1905, br. 57-59, str. 1-2, god. XIX/1906, br. 92-101, str. 1-2, god. XX/1907, br. 64-69, str. 1-2.

¹²² SD, Zadar, god. XX/1907, br. 83, str. 1.

¹²³ *Isto*, god. XXI/1908, br. 53, str. 1-2.

¹²⁴ SD, Zadar, god. II/1899, br. 28, str. 1-2, br. 32, str. 1-2, br. 34, str. 1-2.

jedna novela nobelovca (za 1906. god.) José Echegaraya i poznate spisateljice Emilije Pardo Bazan, a objavljuje se i prikaz moderne španjolske drame.

Engleska i američka književnost

S pojavom prvih naših anglista¹²⁵ u Hrvatskoj se počinje sustavnije pratiti engleska i američka književnost. Za približavanje tih literatura hrvatskim čitaocima najzaslužnijih od njih svakako je Vladoje Dukat. On svoje prve radove s područja anglistike objavljuje u *Vijencu* 1891. godine, a krajem prošlog i početkom ovog stoljeća veoma je intezivna njegova suradnja u *Narodnim novinama* preko kojih doprinosi i u *Smotru dalmatinsku*, koja veoma brzo preuzima njegove članke i prijevode. Koliko je to moguće ustvrditi prema bibliografiji Rudolfa Filipovića,¹²⁶ samo je jedan iz serije članaka koji su objavljeni pod zajedničkim naslovom »Iz engleskog literarnog svijeta«, objavljen bez posredstva *Narodnih novina*. (Taj je članak iste godine, 1900, kad i u *Smotri* objavljen i u *Nadi*.) Od dvanaest članaka vezanih za američku i englesku književnost čak ih je 6 Dukatovih – »Iz engleskog literarnog svijeta. Robert Louis Stevenson i njegova romantična škola«¹²⁷ (1899), »Novija djela R. Kiplinga«¹²⁸ (1900), »Poeta laureatis engleskog dvora«¹²⁹ (1901), »Moderni američki pripovjedači«¹³⁰ (1900), »Američka književnost u XIX vijeku«¹³¹ (1901) i »Algernon Swinburne«¹³² (1901). Slično je i s prijevodima iz engleske i američke književnosti – većina ih je Dukatovih (3 prijevoda E. A. Poa, 4 A. Morrisona, 6 Kiplingovih, 1 H. G. Wellsa, 2 H. S. Merrimana, 2 F. Ansteya, 1 J. Habbertona, 3 od 9 Twainovih). Najviše prijevoda iz engleske i američke književnosti te informacije o njima *Smotra* donosi upravo u periodu Dukatove plodne suradnje u *Narodnim novinama*, ali ona objavljuje i prijevode i članke i drugih autora (koji, na žalost, osim Kasandrića, J. Vrchlickog i W. Ljubibratića, nisu poznati) i prije i poslije Dukatova »razdoblja«.

Najviše pažnje u engleskoj literaturi *Smotra* posvećuje autorima viktorijanskog razdoblja, posebno onima iz kasne faze, ali ne zapostavlja u potpunosti ni romantičare. Od velikih romantičara odabran je, kod nas najpoznatiji, Byron. Njemu su posvećena dva napisa: već spominjana

¹²⁵ »(. . .) Pod takvim okolnostima i u takvoj sredini javila su se u nas tri anglista, koji su udarili temelje anglistici u Hrvatskoj. Njihov rad pada otprilike u isto vrijeme, a dostiže vrhunac potkraj XIX, odnosno na prijelazu XIX u XX stoljeće. To su: Natalija Wirckerhauser, Aleksandar Lockmer i Vladoje Dukat.« (Rudolf Filipović, *Englesko-hrvatske književne veze*, Zagreb, Liber, 1972, str. 243)

¹²⁶ Rudolf Filipović, *op. cit.*, str. 284-294.

¹²⁷ *Isto*, Zadar, god. XII/1899, br. 54, str. 1-2.

¹²⁸ *Isto*, god. XIII/1900, br. 22, str. 1-2.

¹²⁹ *Isto*, god. XIV/1901, br. 88, str. 1.

¹³⁰ *Isto*, god. XIII/1900, br. 12, str. 1-2.

¹³¹ *Isto*, god. XVI/1901, br. 94, str. 1-2.

¹³² *Isto*, br. 89, str. 1.

studija J. Vrchlickog (u kojoj se govori o Byronovu utjecaju na francuskog pjesnika) i podulji članak W. Ljubibratića »Byronove ljubavne zgrade«. ¹³³ Najistaknutiji romanopisac čitavog viktorijanskog razdoblja, Charles Dickens, zastupljen je samo jednom pripovijetkom – »Trgovačko srce« ¹³⁴ (1888). Od velikih viktorijanskih pjesnika predstavljen je u spominjanom Dukatovu članku A. Swinburne, a od prozaista kasnog viktorijanskog razdoblja, dakle engleskog *fin de sieclea*, u *Smotri* se pojavljuju dva predstavnika tzv. psihološke alegorije: R. L. Stevenson i O. Wilde. O Stevensonu informira Dukat u spomenutom članku, a od Oscara Wildea (koji inače u Hrvatskoj pobuduje znatan interes i čiji se utjecaj osjeća i u stvaralaštvu hrvatskih autora) prevodi se u skraćenoj verziji njegova poznata lirska bajka »Slavuj i ruža«. ¹³⁵ O Wildeu kao dramatičaru u usputnoj primjedbi vrlo se pohvalno izražava i autor osvrta na Tresićevu dramu *Život kralja Hiruda*. *Smotra* objavljuje i prijevod novele »Crvena soba«, ¹³⁶ čiji je autor H. G. Wells, jedan od nastavljača Stevensonove i Wildeove psihološke alegorije. Najprevodeniji engleski autor u *Smotri* jest poznati dječji pisac Rudyard Kipling. ¹³⁷ U članku »Novija djela Rudyarda Kiplinga« Dukat informira o njegovoj poeziji te o drugoj *Knjizi o džungli*; objavljeni su i Dukatovi prijevodi njegovih pripovjedaka, uglavnom odabranih iz *Knjige o džungli*.

Od američkih književnika prevode se E. A. Poe, M. Twain, F. Bret Harte i nekoliko manje poznatih autora. Već u prvoj godini izlaženja objavljena je novela »Zlatna buba« ¹³⁸ E. A. Poea, autora za kojeg će se kod nas, posredstvom Matoša, tek kasnije pobuditi interes. Godine 1902. i 1903. prevedene su njegove novele »Crni mačak« ¹³⁹ i »Morella«. ¹⁴⁰ Za sve tri novele karakteristično je prisustvo mistično-fantastične atmosfere. Prva »priča iz kalifornijskog života« F. Bret Hartea izašla je u *Smotri* iste godine kad i Poeva »Zlatna buba«; kasnije su se pojavile još tri, među njima i jedna od njegovih najboljih novela – »Tennesseeov drug«, ¹⁴¹ a 1902. god. objavljen je i Dukatov nekrolog ovom američkom predstavniku regionalnog realizma. ¹⁴² Od svih engleskih i američkih autora u *Smotri* je najviše preveden još jedan američki realista, Mark Twain. Njegove humoreske *Smotra* počinje objavljivati 1890. god., da bi do 1912. objavila njih devet; prve dvije preuzete su iz *Sarajevskog lista*, tri su preuzete iz *Narodnih*

¹³³ *Isto*, god. XXI/1908, br. 78, str. 1-2; br. 79, str. 1-2; br. 80, str. 1; br. 81, str. 1-2.

¹³⁴ *Isto*, god. I/1888, br. 62, str. 1-2; br. 63, str. 1-2.

¹³⁵ *Isto*, god. XXII/1909, br. 39, str. 1-2.

¹³⁶ *Isto*, god. XV/1902, br. 98, str. 1-2; br. 99, str. 1-2.

¹³⁷ Kiplingova *Knjiga o džungli* bila je, uz rasprave u dalmatinskom saboru, neposredan povod za Nazorova *Medvjedu Brunda*, kako to sam autor navodi u eseju »Kako je nastao Medvjed Brundo« (*Subrana djela*, sv. XVII, Zagreb, JAZU, 1977, str. 7), a vrlo je vjerojatno da je Nazor upoznao Kiplinga upravo preko *Smotre dalmatinske*.

¹³⁸ *SD*, god. I/1888, br. 85-91, str. 1-2.

¹³⁹ *Isto*, god. XV/1902, br. 51, str. 1-2, br. 52, str. 1-2.

¹⁴⁰ *Isto*, god. XVI/1903, br. 21, str. 1-2.

¹⁴¹ *Isto*, god. XIII/1900, br. 56, str. 1-2.

¹⁴² Vladoje Dukat, »Francis Brett Harte«, *SD*, Zadar, god. XV/1902, br. 41, str. 1-2.

novina, a preostale četiri *Smotra* objavljuje samostalno (bar nije označen nikakav izvor), a njihov bi prevodilac eventualno mogao biti sam Kasandrić. Jer, on je autor članka »Mark Twain«¹⁴³ (1894), u kojem govori o popularnosti tog američkog pisca koji je »na glasu kao humoristički pisac ne samo u svojoj domovini, nego i po cijelom svijetu, a napose u Evropi« i u tome ga uspoređuje s Dickensom. Začudo, Kasandrić ne spominje njegove tako popularne dječje romane. Interesantno je da *Smotra* donosi i jedan članak nepoznatog autora o Waltu Witmanu, autoru koji se za moderne kod nas tek nešto prevodi. Napominjući da kod nas o Witmanu još nitko nije pisao, osim Dukata u *Slikama iz engleske i američke književnosti*, autor članka piše o Witmanovu životu i njegovoj poznatoj zbirci *Leaves of Grass (Vlati trave)* te o njegovu utjecaju na evropske, posebno na njemačke pjesnike.

Skandinavske literature

Interes koji su pokazivali i mladi i stari za literature skandinavskih naroda imao je odjeka i u *Smotri dalmatinskoj*, koja donosi priloge iz norveške, švedske i danske književnosti, a ne zaboravlja ni finsku ni islandsku. Kako je norveška literatura pobuđivala najveći interes, tako je i u *Smotri* najbolje zastupljena, pa se od predstavnika starije generacije obnovljene literature pojavljuju čak trojica: H. Ibsen, A. Kielland i B. Björnson (od velike četvorke izostao je samo J. Lie), a od mladih Knut Hamsun.

U članku »Ibsenov dramatični epilog«¹⁴⁴ informira se o njegovoj posljednjoj drami, *Kad se mrtvi probudimo*. Nazivajući Ibsena jednim od dvojice najvećih živućih evropskih književnika i odajući priznanje njegovim prijašnjim djelima, autor ipak ne propušta ukazati na to kako je Ibsenova posljednja drama pravi promašaj. U *Smotri* nalazimo i prikaz Björnsonove drame *Ueber unsere kraft* u članku »Nova Björnsova drama«,¹⁴⁵ napisanom povodom bečke izvedbe; uz to objavljen je i prijevod njegove novele »Thron«¹⁴⁶ (1897). U talijanskom podlistku pojavio se »putopis« Jakše Čedomila u kojem, između ostalog, taj značajni hrvatski kritičar sažeto prikazuje norvešku literaturu, počevši od starijeg razdoblja pa do predstavnika novijeg, među kojima, naravno, najviše ističe Ibsena, Björnsona i Liea, a uz njih i Knuda Knudsen, Kiellanda i Hamsuna.¹⁴⁷

Iz švedske književnosti nalazimo samo tri prijevoda: »Sedam smrtnih grijehova«¹⁴⁸ Selme Lagerlöf, te po jednu novelu G. Geigerstama i Sigurda, ali se zato Jakša Čedomil u svom napisu (»Attraverso la Scandinavia«)

¹⁴³ SD, Zadar, god. VII/1894, br. 2, str. 1-2.

¹⁴⁴ *Isto*, god. XIV/1901, br. 30, str. 1.

¹⁴⁵ Josip Buzolić, »Nova Björnsova drama«, SD, Zadar, god. XV/1902, br.31, str. 1-2.

¹⁴⁶ SD, Zadar, god. X/1897, br. 67, str. 1-2, br. 68, str. 1.

¹⁴⁷ Giacomo Čuka, »Attraverso la Scandinavia«, SD, Zadar, god. XXII/1909, br. 2-16, str. 1-2.

¹⁴⁸ SD, Zadar, XXXI/1918, br. 68, str. 1.

vrlo pohvalno izražava o Strindbergu kao centralnoj figuri švedske književnosti i svestranom autoru, a uz njega spominje i Olu Hansona, Selmu Lagerlöf i Venera von Heidenstama.

Danska je književnost zastupljena samo s dva prijevoda manje poznatih autora. Jelene Nyblom i Hjalmara Larsena, zatim talijanskim člankom o Jensu Peteru Jacobsenu¹⁴⁹ i osvrtom na Brandesova politička zapažanja o Rusiji; Brandesove književnoteoretske ideje nisu imale odjeka u *Smotri dalmatinskoj*.

Ostale književnosti

Karakterističan nemar prema književnosti njemačkog jezičnog izraza vidljiv je i u *Smotri*. U njoj se u prvim godinama izlaženja doduše relativno dosta prevodi s njemačkog (zapravo, ti se prijevodi preuzimaju iz *Sarajevskog lista*), ali to su prijevodi samo manje poznatih pisaca (Sacher-Masocha, P. K. Rosegera i dr.), a ne izvještava se baš ni o suvremenim zbivanjima u austrijskoj i njemačkoj književnosti, pa ni o autorima iz prethodnih razdoblja. Izuzetak su samo članci o dvojici klasika njemačke literature – Goetheu i Schilleru – te osvrt na izvedbu Hauptmannove *Griselde*. O Goetheu, na žalost, piše W. Ljubibratić koji u članku »Greten i Faust u Goetheovoj tragediji« ne ide dalje od prepričavanja sadržaja; o F. Schilleru u talijanskom podlistku povodom stogodišnjice pojavljuje se članak »Federico Schiller e il suo tempo«.¹⁵⁰

Od ostalih književnosti koje su zastupljene u *Smotri dalmatinskoj* trebalo bi još spomenuti mađarsku, nizozemsku i belgijsku. Od mađarskih književnika prevedeni su poznati Mikszáth Kálmán i Mór Jokai, čija je popularnost imala dosta odjeka u *Smotri*, pa taj mađarski književnik s čak devet prijevoda stoji vrlo visoko, a povodom njegove smrti objavljen je i prigodni članak.¹⁵¹ Nizozemska je književnost zastupljena s dva poznata autora – J. K. Huysmansom (koji je prikazan u okviru francuske literature) i F. van Eedenom (*Smotra* 1901. god. objavljuje prikaz njegove simbolističke pjesničke proze »Mali Ivo«¹⁵²). Od belgijskih autora zastupljen je M. Maeterlinck (prikazan u okviru francuske literature).

I na kraju, spomenimo i tursku literaturu, samo zato jer se u *Smotri* javlja Musa Ćazim Ćatić svojim poetiziranim prikazom života i djela Muhameda Fazulije kao utemeljitelja »osmanlijskog pjesništva«; prikaz je izašao pod naslovom »Turski klasik Fazulija«¹⁵³ 1909. god.

¹⁴⁹ (Autor nepoznat), »Jens Peter Jacobsen«, SD, Zadar, god. XVI/1903, br. 22, str. 1–2.

¹⁵⁰ (Autor nepoznat), »Federico Schiller e il suo tempo«, SD, Zadar, god. XVIII/1905, br. 39, str. 1–2.

¹⁵¹ (Autor nepoznat), »Jókai Mavro«, SD, Zadar, god. XVII/1904, br. 38, str. 1–2.

¹⁵² N. N., »Eedenov 'Mali Ivo'«, SD, Zadar, god. XIV/1901, br. 87, str. 1.

¹⁵³ SD, Zadar, god. XXIII/1909, br. 65, str. 1–2, br. 66, str. 2.

Zvezdana Rados FOREIGN LITERATURE IN THE »SMOTRA DALMATINSKA«

Summary

One section of the newspaper »Smotra dalmatinska« was rich in presenting European and non-European literature. As a main source of information about literature (at least for the wider audience) it was an excellent supplement to the periodicals in Zadar at that time. Those periodicals were mostly oriented to Yugoslav literature. »Smotra« continued thirty years (In Zadar between 1888 and 1918) and it continuously followed foreign literature, very intensively in the first two decades and less consistently in the later period. As in other Croatian periodicals and newspapers of the time, the most attention was given to the French literature, then Russian, English, American, Polish, Czech and Scandinavian literature. Hungarian, Italian, German, Bulgarian, Spanish and many others were also represented. There are numerous translations and informative articles and the quality writes were represented. We find representative European and American writes beginning with the period of romanticism (Pushkin, Goethe, Leopardi, Poe) through realism and naturalism (Gogolj, Turgeniev, Tolstoy, Dostojevski, Zola, Daudet, Maupassant, Twain) to the turn of the century (Chehov, Gorki, Bourget, Wilde, Stevenson, Maeterlinck, Ibsen)